

L'ANY DEL TSUNAMI

L'any 2005 ha estat anomenat per molta gent "l'any del *tsunami*". La mort de gairebé 300.000 persones als països banyats per l'Oceà Índic ha esdevingut una tragèdia amb pocs precedents en la història recent de la humanitat. La resposta donada per tota la comunitat internacional fou igual d' excepcional: en poques setmanes va recaptar més de 10.000 milions de dòlars en concepte d'ajut.

A banda del *tsunami*, també hi hagué altres tragèdies l'any 2005, com ara: el terratrèmol al Pakistan i a l'Índia, en què moriren 75.000 persones; l'huracà Stan, que en passar per Guatemala deixà 1.500 víctimes; i, finalment, l'altre mortífer huracà, el Katrina, que passà per la costa sud dels EUA. També Indonèsia, la Xina, l'Iran, Nigèria, l'Afganistan, Bangladesh, el Vietnam, Haití o Mèxic esdevingueren escenaris dels pitjors estralls causats per la naturalesa.

El tractament mediàtic i institucional d'aquests drames humanitaris ha contribuït al reforç de *determinats mites que impedeixen de comprendre l'essència i l'abast d'aquestes mortaldats*, o sigui, el vertader paper que juguen les organitzacions humanitàries i els països donants, o les conseqüències que això suposa per a d'altres contextos de crisi, quotidians i oblidats. Per consegüent, creiem que els desastres naturals no són sempre irremeiables, que Occident tampoc no és la mà caritativa i bondadosa disposada a assistir els més necessitats, que l'ajuda rebuda no és estrictament desinteressada i altruista, i que els mitjans de comunicació no sempre se cenyeixen a la realitat. Alguns *elements crítics ens poden ajudar al debat. Vegem-los.*

1. Les "catàstrofes naturals" no són tan naturals

A diferència de la lògica fatalista amb què s'explicava, ja fa unes dècades, l'existència d'aquests desastres, cada vegada estem més fermament convençuts que *les arrels d'aquestes calamitats són, no tan sols naturals sinó polítiques*: com més limitades siguin les capacitats (humanes, físiques o tecnològiques), major serà la vulnerabilitat que caldrà sofrir i afrontar en una determinada tragèdia. I això ho testimonia l'informe anual del Comitè Internacional de la Creu Roja, el qual revela que, entre el 1994 i el 2004, cada desastre natural esdevingut en un país de desenvolupament humà mitjà o baix –segons el PNUD– ocasionà un nombre de víctimes mortals dotze vegades superior al d'una catàstrofe que tingué lloc en un país de desenvolupament humà alt. A més, les incidències de certs processos ambientals (com ara, la desforestació o la desertificació), que també s'esdevenen en contextos d'empobriment, contribueixen de manera fefaent a l'esmentada vulnerabilitat.

2. Les aparences enganyen

Per bé que la resposta internacional als efectes del *tsunami* no té precedents, cal desmitificar-ne dos aspectes. En primer lloc, *l'ajut donat en matèria de cooperació mundial és molt inferior al que els països empobrits transfereixen anualment al Nord en concepte de servei al deute extern*. D'aquesta forma, mentre que el Nord destina cada any 50.000 milions de dòlars per a la seva política de cooperació, el Sud es veu obligat a pagar-li 250.000 milions de dòlars (és a dir, cinc vegades més) com a conseqüència dels interessos generats pel deute extern, el qual va ser adquirit per règims polítics tirans o dictatorials. Aquests sistemes de govern destinaren, a més, bona part dels préstecs a la compra d'armament o al gaudi personal. En segon lloc, aquest

ajut, suposadament desinteressat, en la majoria dels casos és *relatiu a interessos polítics* (es “recomana” als governs receptors que duguin a terme una mesura política concreta per tal de poder rebre'l) o *econòmics* (s'estipula una clàusula en què el país receptor està obligat a comprar material del país emissor). El Govern espanyol ha estat especialment generós en aquest darrer aspecte mitjançant els anomenats i controvertits “crèdits FAD”, els quals han esdevingut el 80% de l'ajut d'Espanya a d'altres països.

3. El concurs de la “solidaritat”

Encara que les conegudes “organitzacions no governamentals” (ONG) hagin aconseguit treballar eficaçment als països afectats per la pobresa i el sofriment humà i convertit la cooperació i la solidaritat en una preocupació de molta gent, aquestes organitzacions també *han afavorit determinades pràctiques perilloses que paga la pena tenir present*. Primer, cal considerar que aquestes ONG no són tan “no governamentals” com indica el seu nom, perquè moltes d'elles depenen de les engrunes de la “caritat internacional” repartides pels estats, per les quals lluiten aferrissadament. Segon, algunes d'aquestes organitzacions contribueixen a difondre un sentit de la solidaritat totalment simplificat i mercantilista i, per consegüent, ofereixen píndoles de satisfacció a l'opulent i poderós Occident, cosa que perverteix el significat genuí de la solidaritat, a través de missatges, com ara: “apadrini un nen per un euro al dia i li donarà de menjar”, “envii un SMS i salvarà els mutilats de Sri Lanka”, “doni suport a la gala de famosos compromesos contra la lepra al món”, etc. I, finalment, la seva acció també pot empitjorar la situació als llocs on intervenen, ja que pot generar dependència, contribuir a la perpetuïtat de règims dictatorials, no incentivar l'economia local, etc.

4. El sofriment que ha esdevingut espectacle

El periodista nord-americà, Edward Behr, explica que el 1962, durant la Primera Guerra Civil del Congo, arribà a veure un reporter d'una televisió que preguntava a crits, en un campament de monges belgues que havien estat violades, el següent: “Hi ha algú que hagi estat violada i parli anglès?” Aquesta anècdota tan macabra il·lustra la dinàmica que els *mitjans de comunicació* han emprat molt sovint en el tractament de les crisis i dels conflictes: *perseguir el caràcter d'espectacle de la notícia i la imatge a través del reforç d'una lògica “del tot ara i ja”, que eludeix una anàlisi profunda i estructural del context en què tenen lloc els esdeveniments*. Així doncs, els mitjans de comunicació de masses actuals, dependents i subjectes a la dictadura del benefici i l'interès empresarial, determinen el que és i el que no ha de ser notícia, i condemnen a l'ostracisme un gran nombre de contextos quotidians de sofriment.

5. Crisis humanitàries de primera, segona i tercera categoria

Només cal fer-ne la prova: pregunti a qualsevol ciutadà mitjanament informat sobre el nombre de guerres que ell creu que hi ha actualment al món. Molts d'ells només podran citar-ne dues: la guerra a l'Iraq i el conflicte entre Israel i Palestina. En el millor dels casos, es recordaran de Colòmbia i, fins i tot, de Txetxènia, però segurament obviaran el quotidià vessament de sang que es produeix al Sudan, a la Costa d'Ivori, a Somàlia, a la República Democràtica del Congo (un conflicte que genera més de mil morts diaris, segons les Nacions Unides, com un *tsunami* cada deu mesos), a Uganda, a Burundi, a Algèria, al Nepal, a les Filipines o a Sri Lanka, entre d'altres. Això és el fruit de la *funesta lògica mediàtica*, de la “tirania de la comunicació”, com l'ha qualificada Ignacio Ramonet, de l'escassa i desapercebuda existència d'informació alternativa o de l'alarmant connivència de l'opinió pública. Que cadascú li posi l'accent on vulgui. El cert és que existeixen contextos de crisi (i persones!) “de primera”, “de segona” i, fins i tot, “de tercera” categoria, cosa que *acaba incidint evidentment en la conducta dels països donants i de les seves opinions públiques*. Si això fos d'una altra manera, ¿com s'explicaria que el 2005 la crisi del *tsunami* hagués concentrat bona part de l'ajuda humanitària global en detriment del drama diari que molts congolesos pateixen?; o bé, ¿per què no es produí la mateixa mobilització internacional després del terratrèmol de Pakistan que la del terratrèmol a Indonèsia?

L'altra cara de la moneda

Intentar esbrinar l'altra cara de la moneda és, però, un exercici difícil, perquè es tracta d'esbrinar aquella cara *que revela els interessos polítics, econòmics o geoestratègics que s'amaguen al seu darrere*, la que converteix en exquisidament racional un panorama, el de les catàstrofes naturals, que es presenta com a mer fruit de la fatalitat, unit a una solidària i desinteressada resposta internacional. Aquest "gir de tres-cents seixanta graus" és imprescindible per entendre el substrat del que habitualment (i intermitentment) ens desconcerta, ens desassossega i ens escandalitza. Només cal preguntar-nos quants cops som víctimes del desànim davant d'un món que no arribem a comprendre, que se'ns fa cada cop més intel·ligible i inabarcable, davant el qual creiem que no podem aportar ni tan sols el nostre gra de sorra. Un primer pas per a vèncer aquest desànim potser seria el fet de *denunciar els governs que realment no "ajuden ni cooperen", sinó que maquiavèlicament persegueixen els seus interessos i les seves necessitats*, i prioritzen la guerra en detriment de la pau. Que quedi constància del següent fet com a dada per a l'escàndol col·lectiu: mentre que al món es parlava de solidaritat davant el drama del *tsunami*, l'any 2005 també es presenciava un altre esdeveniment històric en arribar a una despesa militar superior al bilió de dòlars (amb *b* de "burro"), xifra equivalent als nivells de l'oxidada Guerra Freda i molt inferior als 6.000 milions de dòlars destinats a l'educació bàsica a nivell global, o bé als 9.000 milions per a l'aigua i la sanitat i, fins i tot, als 13.000 milions per a la salut i l'alimentació bàsiques. Crec que hi sobren les paraules. Un segon acte de fe té a veure amb el fet de *promoure una altra forma de presentar la realitat, més rigorosa, que no estigui condicionada per interessos de cap mena, que abordi les causes de fons de qualsevol tragèdia i que es fonamenti en la dignitat de tots els pobles i de totes les persones*. Aquesta nova manera de presentar la realitat ha d'anar acompanyada d'una *manera de llegir la realitat* que tingui en compte el compromís individual quant al fet d'estar constantment i contrastivament informats, i ressusciti de l'oblit els conflictes que ja no són notícia. I la tercera proposta que caldria considerar, encara que no l'última, faria referència al fet de *desemmascarar el nociu sentit de solidaritat que alguns han comercialitzat*, aquest sentit que ens fa respirar tranquils a canvi d'uns euros, mentre que una part del món segueix morint de fam, això sí, amb la nostra consciència ben tranquil·la. Es tracta, per tant, de *tot un exercici polític* que consisteix d'*arribar a ser conscients de la nostra responsabilitat, del nostre poder i de la nostra influència colossals en molts dels nostres quotidians i invisibles tsunamis, com a persones, ciutadans i, fins i tot, consumidors*.

Oscar Mateos

Febrer de 2006